

Sprawozdanie z konferencji 5th ECREA Radio Research Section Conference, Radio Relations, Lublin, 12–14 września 2017

Urszula Doliwa

„Radio Relations” to tytuł piątej już konferencji radiowej zorganizowanej przez sekcję radiową europejskiej organizacji zrzeszającej medioznawców w Europie – European Communication Research and Education Association (ECREA). Jak przekonywali organizatorzy konferencji, tytułowe relacje mają miejsce w przypadku radia na wielu poziomach. Mogą one bowiem zachodzić między nadawcą a słuchaczem, dźwiękiem radiowym a wywołanymi przez niego emocjami, formą a zawartością, nadawcami a technologią, ekonomią czy polityką, formą a zawartością czy teorią a praktyką radiową. Choć więc konferencja była poświęcona jednemu medium – radiu, to w istocie miała interdyscyplinarny charakter, okazało się bowiem, że na to medium można spojrzeć z bardzo różnych perspektyw.

Konferencje sekcji radiowej ECREA mają już swoją tradycję. Pojawiły się, gdy w ramach tej organizacji stworzono sekcję radiową. Co warto podkreślić, jej powstanie nie byłoby możliwe, gdyby nie starania Stanisława Jędrzejewskiego (Akademia Leona Koźmińskiego), który w 2007 roku, wraz z Angeliki Gazi (Cyprus University of Technology) i Rosemary Day (University of Limerick), doprowadził do jej powołania. Przyjęto wówczas, że w latach, w których nie odbywa się ogólna Konferencja ECREA (organizowana co dwa lata) sekcja radiowa będzie się spotykać we własnym gronie. Podjęto taką decyzję z uwagi na fakt, że podczas „dużej” konferencji ECREA, w ramach której są prezentowane referaty wszystkich sekcji, nie

ma z reguły czasu i miejsca na spokojny dialog badaczy radia, zazwyczaj też liczba radiowych prezentacji jest bardzo ograniczona. Do tej pory spotkania sekcji radiowej odbyły się w Limassol (Cypr, 2009), Bradze (Portugalia, 2011), Londynie (Wielka Brytania, 2013), Madrycie (Hiszpania, 2015). W tym roku tę cykliczną konferencję po raz pierwszy zorganizowano w Polsce, w Lublinie.

Choć tegoroczne spotkanie nie należało do najliczniejszych, to z uwagi na różnorodność prezentowanych referatów, ale także ich jakość, można je zaliczyć do tych najbardziej udanych. Duża w tym zasługa wiceprzewodniczącej sekcji radiowej ECREA Grażyny Stachyry (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), która zadbała o to, by konferencja była nie tylko znakomicie zorganizowana pod względem logistycznym, ale również, żeby odznaczała się wysokim poziomem merytorycznym. Zgłoszenia uczestników konferencji zostały poddane ocenie komitetu naukowego złożonego z badaczy radia o uznanej pozycji naukowej z całego świata. Dokonano też bardzo ciekawego doboru wykładowców, których zaproszono z prezentacjami plenarnymi. Obok uznanych sław w zakresie badań nad radiem Seána Streeta, Richarda Berry’ego (University of Sunderland) czy Enrico Menduniego (University Roma Tre) znaleziono też miejsce dla ciekawych twórców radiowych młodego pokolenia, do których z pewnością można zaliczyć Katharinę Smets (Royal Conservatory in Antwerp). Gościem specjalnym konferencji była Katarzyna Micha-

lak z Polskiego Radia Lublin, autorka nominowanego do prestiżowej nagrody Prix Italia reportażu *Złoty Chłopak*.

W konferencji wzięło udział około 80 osób, nie tylko z Europy, ale też z Kanady, Brazylii, Australii, Meksyku. Jej organizatorami byli: Zakład Komunikacji Społecznej Wydziału Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie wraz z Polskim Radiem Lublin oraz Urzędem Miasta Lublin. Na całość złożyły się cztery sesje plenarne i dwanaście sekcji tematycznych. Odbyła się również prezentacja książek poświęconych radiu, z a także benefis z okazji minionych już 70. urodzin Stanisława Jędrzejewskiego. Nie mogło również zabraknąć spotkania sekcji młodych badaczy YECREA, która również działa przy Radio Research Section. Poprowadziła je Nele Heise (Universität Hamburg).

Część naukową konferencji rozpoczął Seán Street z wykładem *Sound and Silence: Interaction and Personal Identity*. Jako poeta, a zarazem radiowiec, podzielił się z publicznością swoimi refleksjami na temat roli dźwięku w naszym życiu. Profesor przekonywał, że to właśnie dźwięk umożliwia rozumienie, a nawet wizualizację świata, w którym żyjemy. Jego wykład był oparty w dużej mierze na ustaleniach i przemyśleniach zawartych w książce *Sound poetics interaction and personal identity* wydanej w ramach serii „Palgrave Studies in Sound” w 2017 roku.

Estetyczny wymiar tego wykładu korespondował znakomicie z prezentacją Kathariny Smets na temat narracji w dźwiękowych opowieściach. Twórczyni artystycznych reportaży radiowych współpracująca z rozgłościami w Belgii, Holandii i Wielkiej Brytanii starała się wykazać, bazując na przykładach pochodzących z własnych produkcji, jak ciekawe efekty może dać przefiltrowanie prezentowanych opowieści przez własny system wartości i przeżywaną emocji. Prezentowane przez nią dokumenty mają wymiar niezwykle osobisty, ale też wprowadzają nową jakość do produkcji radio-

wej, balansując na granicy dokumentu i teatru radiowego. Z pewnością warto śledzić karierę tej niezwykle utalentowanej artystki polskiego pochodzenia.

W świat radia w epoce cyfrowej wprowadzili nas dwaj pozostali zaproszeni wykładowcy: Enrico Menduni i Richard Berry. Pierwszy z nich starał się wykazać, że to właśnie radio skutecznie pokonało barierę jednoczesnego nadawania i odbioru. Szybko stało się też medium mobilnym, a jego przekaz zyskał charakter zindywidualizowany, zwłaszcza gdy użytkownik korzysta z słuchawek. Przekonywał, że radio posiada wiele cech, które są typowe dla internetu. Dlatego środowisko online, w którym przyszło mu współcześnie funkcjonować, jest dla niego w pełni naturalne. Richard Berry skupił się na relacjach między radiem a podcastingiem. Bazując na wynikach badań, starał się wykazać, że podcasting w coraz większym stopniu wybija się na niepodległość w stosunku radia. Twórcy podcastów bardzo często już nie czują się radiowcami. Przeważnie też nie wywodzą się z radia, ani też nie są związani z żadną rozgłością.

Bardzo trudno jest podsumować to, co działo się w poszczególnych sekcjach – obrady odbywały się bowiem jednocześnie w trzech różnych salach, co utrudniało wysłuchanie wszystkich interesujących referatów. Wydaje się jednak, że motywem przewodnim wielu z nich była przyszłość radia. W obliczu cyfryzacji mediów także radio staje przed nowymi wyzwaniami, takimi jak powstanie nowych gatunków, wykorzystanie nowych sposobów narracji i komunikacji ze słuchaczami, tworzenie modeli biznesowych i regulacji prawnych czy też wykorzystanie nowoczesnych technologii.

Dwudziestominutowe wystąpienia uczestników konferencji podzielono na trzy podstawowe grupy: „Technologia, produkcja i nadawanie”; „Komunikacja, społeczność i społeczeństwo” oraz „Etyka, estetyka i sztuka radiowa”. W pierwszej z nich bardzo dużo mówiło się właśnie o przyszłości radia. Dyskutowano

o rozwoju medium w środowisku cyfrowym, choć jak starał się w swoim wystąpieniu wyka-zać Stanisław Jędrzejewski – radio w wydaniu tradycyjnym, w analogowym odbiorniku, cieszy się wciąż największą popularnością i nie powin- niśmy tego faktu ignorować. Tym niemniej nie- zwykłe ważne jest dostosowanie radia do rze- czywistości cyfrowej. Dotyczy to na przykład procesu produkcji, o którym opowiadał Daniel Gambaro (University of São Paulo, Birming- ham City University). Ciekawy projekt mapy radia online w Hiszpanii przestawili María del Pilar Martínez-Costa, Elsa Moreno i Avelino Amoedo (University of Navarra). Przekonywa- li, że radio online wciąż jest na etapie wyprac- owywania modeli biznesowych. Manuel Feran- dez-Sande (University Complutense of Madrid) zwracał z kolei uwagę na potrzebę refleksji nad tym, jak chronić pluralizm w zakresie oferty radiowej, która zaczyna podlegać tak- im samym procesom globalizacji i komer- cjalizacji, jak w przypadku innych mediów. Przeciwdziałanie tym zjawiskom jest równie ważne w przypadku radia nadającego w spo- sób tradycyjny. Maria Hołubowicz (Grenoble Alpes University) starała się w swoim wy- stąpieniu przedstawić strategie postępowania w tym zakresie, które są wykorzystywane we Francji, gdzie dbałość o zachowanie plurali- zmu oferty medialnej należy do priorytetów polityki regulacyjnej.

Wiele uwagi podczas konferencji poświę- cono zjawisku, z którym radioznawcy i sami radiowcy wiążą ogromne nadzieje, a którym jest podcast. Wciąż jest on traktowany przez niektórych jak ubogi krewny plików wideo umieszczanych w sieci. Ta technologia wkro- czyła jednak obecnie w fazę szybkiego rozwo- ju, podcasting staje się atrakcyjnym produktem

z punktu widzenia komercyjnego, a najpopu- larniejsze podcasty notują miliony pobrań¹. Xavier Ribes, Belén Monclús Josep Maria Martí, Maria Gutiérrez (Universitat Autònoma de Barcelona) przedstawili wyniki badań do- tyczących nowych sposobów produkcji i dys- trybucji treści radiowych w świecie cyfrowym, w którym podcasting odgrywa rolę kluczową. Britta Jorgensen (Monash University) zapre- zentowała najciekawsze podcastowe produkcje o charakterze kulturalnym z Australii, a Martin Spinelli (University of Sussex) opowiedział o podcastach naukowych przygotowywanych przez Radiolab (<http://www.radiolab.org>). Temat podcastingu był też obecny w pozo- stałych, wyznaczonych przez organizatorów sekcjach. Daithi McMahon (University of Derby), doświadczony twórca radiowy, za- prezentował analizę niezwykle popularnego w całej Skandynawii serialu radiowego zre- alizowanego przez szwedzkie radio publicz- ne *Voices of the Dead* (De Dödas Röster) na podstawie powieści Sary Bergmark Elfgren. Elżbieta Pawlak-Hejno (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej) analizowała podcasty poświęcone historii sufrażystek.

Na konferencji nie zabrakło również analiz dotyczących relacji między przekazem radio- wym i mediami społecznościowymi, takimi jak Facebook i Twitter. Alfonso Muerza Ferrer (University of Navarra) analizował pod tym ką- tem działalność hiszpańskiego radia publicz- nego. Angeliki Gazi (Cyprus University of Tech- nology) skupiła się zaś na analizie aktywności greckiego radia internetowego na Twitterze w krytycznych momentach dla polityki tego kraju.

Kluczowym zagadnieniem w kontekście dostosowania programu radiowego do oczeki-

¹ T. Bonini, *The 'Second Age' of Podcasting: reframing Podcasting as a New Digital Mass Medium*, „Quaderns del CAC” 2015, nr 41, s. 21–30; G. Stachyra, *Podcasting jako technologia audio. Perspektywy rozwoju*, „Studia Medioznawcze” 2017, nr 1, s. 29–42.

wań słuchaczy wydaje się być interaktywność. Co warto podkreślić, interaktywność radia nie narodziła się wraz z powstaniem internetu. Blińska relacja ze słuchaczami zawsze odgrywała w przypadku tego medium bardzo ważną rolę. Wcześniej jednak komunikacja przebiegała głównie za pośrednictwem listów, później telefonów, a dziś narzędzi internetowych. Vinciane Votron (Université Catholique de Louvain) przekonywała jednak, opierając się na przykładzie programu *Connexions* nadawanego we francuskojęzycznej stacji publicznej RTBF w Belgii, że samego zapewnienia możliwości komunikacji nie można jeszcze utożsamiać z interakcją. By ona zaistniała, słuchacze muszą być aktywnymi użytkownikami dostępnych narzędzi, a nową aktywną publiczność tworzą dopiero wtedy, gdy zaczynają mieć wpływ na kształt przygotowywanego programu. Grażyna Stachyra (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej) również analizowała przebieg interakcji w radiu publicznym, bazując jednak na polskich doświadczeniach. Opierając się na wywiadach z dziennikarzami radia lokalnego, dowiodła, że relacje paraspołeczne wynikają z istoty komunikacji radiowej i zazwyczaj nie są fingowane przez nadawców. Intymność kontaktu ze słuchaczami wiąże się zawsze z odpowiedzialnością za słowo i jeśli nosi znamiona gry, to jej celem jest dochodzenie do istoty bliskości między ludźmi.

Na konferencji przedstawiono referaty dotyczące wszystkich sektorów radiowych: publicznego, komercyjnego i społecznego, przede wszystkim w kontekście ich roli w sferze publicznej, którego radio, jak zauważyła w swoim wystąpieniu Leena Ripatti-Torniainen (University of Helsinki), odgrywa bardzo ważną rolę. W przypadku radia publicznego skupiano się przede wszystkim na analizie programu stacji nadających w różnych zakątkach świata. Carmen Marta-Lazo (University of Zaragoza) i Patricia González-Aldea (Carlos III University of Madrid) analizowały interwencyjny program *Solidarność* emitowany w V programie

hiszpańskiego radia publicznego, Guy Starkey (University of Bournemouth) poświęcił swoje wystąpienie magazynowi skierowanemu do konsumentów *You & Yours* nadawanemu w programie IV BBC. Graham Cook (Capilano University in North Vancouver) badał radiowe serwisy informacyjne nadawane przez stację CBC. Mirosława Wielopolska-Szymura (Uniwersytet Śląski) przedstawiła wyniki badań dotyczące wpływu polityki na przekaz radiowy w Polskim Radiu. Katarzyna Gad (Uniwersytet Jagielloński) podsumowała prowadzone przez siebie badania dotyczące stosowania powtórek w serwisach informacyjnych Polskiego Radia. Ewa Nowak poddała analizie główne nurty dyskursu w programach dla kobiet, emitowanych na antenie radia publicznego w Polsce i Wielkiej Brytanii. Okazuje się, że choć tematy poruszane w audycjach są bardzo podobne, to ich częstotliwość jest już inna. W przypadku polskiego programu *Matka Polka Feministka* znacznie częściej omawiano kontekst relacji rodzinnych jako ważnego składnika życia kobiety, podczas gdy w programie *Woman's Hour* nadawanym w Programie 4 BBC więcej miejsca poświęcano rozwojowi osobistemu kobiet. Paavo Oinonen (University of Turku) przedstawił zasady działania radia publicznego w Finlandii i proces redefiniowania jego misji w tym kraju.

Jak zwykle nie zabrakło tematów związanych z artystycznym wymiarem produkcji radiowej. Kinga Sygizman (Uniwersytet Łódzki) omówiła sposoby narracji stosowane w reportażu radiowym – gatunku pojawiającym się niemal wyłącznie w rozgłośniach radia publicznego. Podobnym tematem zajęła się Andrea Hanáčková (Palacký University Olomouc), koncentrując się jednak na etycznym aspekcie procesu powstania reportażu. Konrad Suprun, Maciej Sztąberek i Krzysztof Boczek – studenci z Uniwersytetu Łódzkiego zaangażowani w rozwój projektu *Soundstive Studio Group* – wykazali, że reportaż może też tworzyć niezależni twórcy, wykorzystując internet jako platformę dystrybucji.

Sektorem radiowym, któremu radioznawcy poświęcają sporo uwagi, jest też sektor społeczny. I tym razem nie zabrakło więc miejsca na dyskusję o stacjach niepublicznych a zarazem niekomercyjnych. Graciela Martínez Matías (Universidad Autónoma de la Ciudad de México/Universidad Nacional Autónoma de México) przedstawiła działalność tego typu stacji – Radia Jenpoj – w Meksyku. Ciekawego zadania podjął się Fábio Ribeiro (University of Minho), uznany już badacz radia społecznego, który postanowił przeanalizować, w jakim kierunku przebiegają i jak zmieniają się badania nad trzecim sektorem radiowym na świecie. W tym celu poddał analizie wystąpienia na kolejnych kongresach medioznawczych (IAMCR, ECREA, ICA), jak również artykuły publikowane w dwóch najbardziej znanych czasopismach radioznawczych („Journal of Radio & Audio Media”; „Radio Journal: International Studies in Broadcast & Audio Media”). Niezwykle interesująca okazała się również prezentacja Lawriego Halletta (University of Bedfordshire), który przedstawił wyniki eksperymentu radiowego prowadzonego obecnie w Wielkiej Brytanii, a polegającego na udostępnianiu w użytkowanie multipleksów cyfrowych lokalnym nadawcom, w tym radiu społecznemu. Wyniki tego eksperymentu pozwalają z większym niż do tej pory optymizmem spojrzeć na kwestię cyfryzacji w kontekście małych społecznych i lokalnych nadawców. Urszula Doliwa (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) omówiła działalność stacji pirackich, które powstawały na początku lat 90. w Polsce, starając się udowodnić, że wiele z nich nie miało typowo komercyjnego, a właśnie społecznego charakter.

Stosunkowo najmniejsze zainteresowanie badaczy wzbudza radio komercyjne. Jest to tendencja, którą możemy obserwować od lat, a znajdująca swoje potwierdzenie w anali-

zie wystąpień prezentowanych również na tej konferencji². Nieco więcej uwagi poświęciła mu Emma Heywood (University of Sheffield). Przedmiotem badań uczyniła jednak nie typowo komercyjne, a społeczne aspekty działalności stacji komercyjnych na wyjątkowo trudnym dla rozwoju przedsiębiorczości terenie, jakim jest Zachodni Brzeg Jordanu. Szczególną uwagę zwróciła na współpracę rozgłośni z lokalnymi społecznościami i pełnione przez nie funkcje społeczne. Aneta Wójciszyn-Wasil (Katolicki Uniwersytet Lubelski), bazując między innymi na przykładach z radia komercyjnego, starała się przedstawić współczesną praktykę radiową polegającą na przypisywaniu słuchaczowi statusu głównego bohatera programu radiowego.

Jedna z podsekcji na tej konferencji była całkowicie poświęcona relacjom między radiem a muzyką. Morten Michelsen (University of Copenhagen) starał się pokazać rolę muzyki w radiu w dwudziestoleciu międzywojennym, bazując na przykładach z Niemiec, Skandynawii i Wielkiej Brytanii. Na ciekawy pomysł wpadła Vyara Angelova (University of Sofia), która postanowiła sprawdzić, w jaki sposób radio jest przedstawiane w popularnych piosenkach. Joanna Bachura-Wojtasik (Uniwersytet Łódzki) przeanalizowała z kolei muzyczny program autorski *Siesta* prowadzony przez Marcina Kydryńskiego na antenie III Programu Polskiego Radia już od kilkunastu lat. Starła się dowieść, że olbrzymią rolę odgrywa w nim osobowość prowadzącego, którego sposób bycia jest nie mniej ważny niż muzyka prezentowana w audycji. Ben Horner zajął się kwestią wykorzystania muzyki w reportażu radiowym. Wyniki niezwykle ciekawego eksperymentu przedstawił jeden z najbardziej obiecujących badaczy radia młodego pokolenia Tiziano Bonini (University of Siena). Bazując na przykładzie trzech pio-

² U. Doliwa, K. Koniecko, *Radio jako obiekt badań w dobie nowych mediów* [w:] *Analizy nowych mediów w perspektywie metodologicznej*, red. M. Babecki, M. Więckiewicz, Olsztyn 2014, s. 47–68.

senek, przebadał proces rozprzestrzeniania się i popularyzacji muzyki we Włoszech. Okazało się, że fakt prezentowania i promowania muzyki w radiu nie ma dużego wpływu na popularność utworów na platformach online, takich jak Spotify czy YouTube.

Jak zwykle nie zabrakło analiz o charakterze historycznym z różnych zakątków świata. Magdalena Szydłowska (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) poświęciła swoje wystąpienie omówieniu roli archiwów radiowych w odtwarzaniu historii. Stephen Westlake przedstawił wyniki analizy raportów dotyczących opinii słuchaczy na temat programu przygotowywanego przez Radio Wolna Europa w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Jeannine Baker (Macquarie University in Sydney) zaprezentowała wyniki badań dotyczących sylwetki Irene Greenwood prowadzącej w latach 40. i 50. w Australii *Woman to Woman* – popularną audycję radiową dla kobiet.

Radio jest często opisywane w sposób bardzo emocjonalny, pod tym względem dyskurs na jego temat zdecydowanie różni się od innych typów mediów. Pasja, zaangażowanie i sentyment do radia, jak podkreślała na konferencji Madalena Oliveira (Universidade do Minho) dotyczą zarówno słuchaczy, jak i samych twórców radiowych. Uczestnicząc w konferencjach radioznawców, nie sposób nie dostrzec, że te zjawiska nie są również obce środowisku badaczy owego medium. Co ciekawe, zdecydowana większość z nich wywodzi się właśnie z radia – tworzyła lub wciąż tworzy dźwiękowe produkcje. Co więcej, to pełne afektu i zaangażowania podejście do obiektu badań nie tylko nie przeszkadza, ale wręcz pomaga rozwijać wszechstronne, aktualne i kompetentne badania nad radiem, tworząc z radioznawców jedno

z najciekawszych i najbardziej zintegrowanych środowisk naukowych w obrębie nauki o mediach. Jako uczestniczka czwartej już z kolei konferencji organizowanej przez sekcję radiową ECREA mogę stwierdzić, że badania podejmowane przez radioznawców stoją na coraz wyższym poziomie, a istnienie sekcji radiowej w ramach ECREA wspiera integrację tego środowiska i wymianę poglądów.

Organizacja tej ważnej międzynarodowej konferencji to nie tylko szansa na prezentację dorobku polskich radioznawców i twórców radiowych, ale także na promocję naszego kraju. Zjechało na nią kilkadziesiąt osób z zagranicy, organizatorzy zadbali, by wyjechali z Lublina z jak najlepszymi wspomnieniami. Konferencję zorganizowano w miejscu znakomicie nadającym się do tego o typu wydarzenia, tj. w Centrum Kultury w Lublinie. Uczestnicy mieli okazję odwiedzić również Bramę Grodzką – Teatr NN, w której znajduje się kolekcja dokumentów, eksponatów i nagrań, które dotyczą lubelskich Żydów. Jest to placówka ze wszech miar interesująca dla fascynatów radia i dźwięku. Ośrodek od 1998 roku prowadzi program historii mówionej, polegający na rejestrowaniu, opracowywaniu i upowszechnianiu opowieści dotyczących Lublina i Lubelszczyzny. Chętni mieli też okazję odwiedzić Kaplicę Zamkową w Muzeum Lubelskim ze wspaniałymi oryginalnymi malowidłami z początku XV wieku.

Kolejną okazją do wymiany poglądów badaczy radia będzie ogólna konferencja ECREA w Lugano w Szwajcarii na przełomie października i listopada 2018 roku. Planowane jest też spotkanie radioznawców za dwa lata. Prawdopodobnie odbędzie się w Sienie we Włoszech.